

Mövzu-№ 1. Diyarşünaslığa giriş

Bir diyarın, geniş mənada ölkənin təbii-coğrafi şəraitinin, tarixinin, mədəniyyətinin, etnoqrafiyasının, adət-ənənələrinin öyrənilməsidir. Göründüyü kimi Diyarşünaslıq bir çox ictimai elmlərlə əlaqəlidir. Diyarşünaslığa yaxın elmlərdən biri tarixdir. O bütün Azərbaycan deyil müəyyən bir regionun, rayonun, yerin əlamətdar, mühüm tarixi hadisələrini öyrənir. Diyarşünaslıq bütün Azərbaycanda yaşayan xalqların deyil, regionda yaşayan xalqların, azlıqların, kiçik xalqların adət və ənənələrini, məişətini, geyimlərini, folkloru və s. öyrənir. Diyarşünaslıq həm də diyarın, rayonun maddi və mədəniyyət abidələrini, sənaye və kənd təsərrüfatını, görkəmli alimlərini, yazıçılarını öyrənir və bu haqda gənc nəsildə təsəvvür yaranır. Diyarşünaslıq diyarın qəhrəmanlarını, əmək qəhrəmanlarını, şəhidlərini öyrənir və onların, yəni tələbələrin vətənpərvərlik ruhunda böyüməsinə təsir göstərir.

Mövzu-№ 2. Diyarşünaslığın yaranması və inkişafı

Azərbaycanda Diyarşünaslıq işini tarixi cəhətdən 3 dövrə bölürlər:

1. XX əsrin əvvəllərinə qədər olan dövr
2. Keçmiş Sovetlər ittifaqının yaranmasından sonrakı dövr
3. 1991-ci ildən, yəni Azərbaycan müstəqillik əldə etməsindən sonrakı dövr

Qədim və orta əsrlərdə Diyarşünaslıqla əlaqədar tarixçilərin, səlnaməçilərin, rəssamların, şairlərin əsərlərində məlumat vardır. Bu əsərlərdə haqqında danışılan hadisələr görkəmli şəxsiyyətlər, şairlər, sərkərdələr qədim tikililər haqqında məlumatlar gəlib sonrakı nəsillərdə çatmışdır. Qədim qalalar, qəsirlər, məscidlər ilkin Diyarşünaslıq nümunələridir. Sovet dövründə Diyarşünaslıq işləri xeyli genişləndi, əhalinin daha çox hissəsi bu işə cəlb olundu. Görkəmli elm adamlarını xalqımızın maddi və mənəvi irsini öyrənməyə, tətqiq etməyə həvəsləndirdi. XX əsrin 20-ci illərində Diyarşünaslıq xarakterli kitablar meydana gəldi. Azərbaycanın yeraltı, yerüstü sərvətləri haqqında kitablar yazıldı. Kitabxanalar, muzeylər meydana gəldi. 1922-ci ildə Diyarşünaslığa dair “Azərbaycan-Türk mətbuatı” kitabı çap olundu. 1923-cü ildə Diyarşünaslığı öyrənmək məqsədilə xalqımızın arxeologiyasını, etnoqrafiyasını, təbii sərvətlərini öyrənmək üçün Diyarşünaslıq cəmiyyəti və muzeyləri yaradıldı. 1923-cü ildə Azərbaycan Mərkəzi Dövlət Kitabxanası (indiki Milli Kitabxana) təşkil olundu. 1963-cü ildə Diyarşünaslıq və milli biblioqrafiya bölməsi yaradıldı. Onun əsas vəzifəsi Diyarşünaslığa aid materialları oxucuların istifadəsinə vermək idi. Dövlət kitabxanası həm tövsiyyə biblioqrafiyasının mərkəzi, həm də kütləvi kitabxanaların metodik mərkəzi kimi formalaşdırılır və bu əsasda 1974-cü ildə Diyarşünaslıq və milli biblioqrafiya şöbəsi kimi müstəqil fəaliyyət göstədi.

Sovet dövründə Diyarşünaslıqla əlaqədar çoxlu muzeylərdə açıldı. Hər rayonda Diyarşünaslıq muzeyi yaradıldı. Lənkəranda Diyarşünaslıq muzeyinin əsasını 1924-cü ildə Lənkəran Pədəqoji məktəbinin müəllimi Mirzə Ağaəli Əliyev qoymuşdur. Sonralar muzeyə onun adı verilmişdir. Sovet dövründə məscidlər bağlanmış, onların bir hissəsi dağıdılmışdır. Bəzi iri məscidlər maddi mədəniyyət abidəsi kimi saxlanılmış, bəziləri isə taxıl anbarı kimi qorunub saxlanılmışdır. Təhsilin, orta və ali məktəblərin inkişafı, elmin, incəsənətin Diyarşünaslığında inkişafına səbəb olmuşdur. Azıx mağarası, Qobustan abidəsi, Xocalı mədəniyyəti, Lənkəranda qalalar, tarixi abidələr öyrənilməsi Diyarşünaslığın inkişafına səbəb oldu.

Mövzu-№ 3. Müstəqillik dövründə diyarşünaslıq.

1991-ci ilin oktyabrında Azərbaycan öz müstəqilliyini bərpa etdi və Diyarşünaslıq sahəsində əhəmiyyətli işlər gördü. Azərbaycanın tanınmasında ümummilli lider H.Əliyevin və onun davamçısı İ.Əliyevin yeritdiyi uzaqgörən siyasət mühüm əhəmiyyətə malikdir. 2000-ci ildə H.Əliyevin göstərişlərilə Azərbaycanın XIX və XX əsrlər tarixi yenidən yazıldı. Elm, mədəniyyət, qıtsadiyyat yüksəldi. Təhsil islahatı keçirildi. 1994-cü ildə neftə dair əsrin müqaviləsinin bağlanması həm Azərbaycanın inkişafına, həm də dünyada tanınmasına səbəb oldu. 2004-2008-ci illər, 2009-2013-cü illər, 2014-2018-ci illərə dair prezident İ.Əliyevin təsdiq etdiyi dövlət proqramı, xüsusən regionların sosial-iqtisadi inkişafına, rayonlarda Diyarşünaslığın inkişafına şərait yaratdı. 2004-cü ildə prezidentin fərmanı ilə milli ədəbiyyat latın əlifbası ilə çap olundu, kitabxanalara paylandı. 600 adda kitab təmənnasız kitabxanalara verildi. Bu nəşrlərin hər birindən 100 nüsxə Milli Kitabxanaya verilməsi, kitab sərgilərinə göndərilməsi, beynəlxalq kitab mübadiləsi Azərbaycanın təbliğinə şərait yaradır. Elektron kitabxana, internet vasitəsilə bütün dünyaya yayıldı. 2008-ci ilin oktyabrında prezidentin sərəncamı ilə kitabxana informasiya 2008-2013-cü illərdə inkişafı üzrə dövlət proqramında Azərbaycanşünaslığın inkişafı öz həllini tapdı. Azərbaycan ədəbiyyatı, Azərbaycan tarixi, muzeyləri və s. elektron məlumat bazaları yaradıldı. Azərbaycanın dünyada tanınması sahəsində Respublikanın I vitse prezidenti, H.Əliyev fondunun prezidenti, YUNESKO və İSESKO-nun səfiri Mehriban xanım Əliyeva mühüm işlər görüb. Azərbaycan dünya arenasında tanınır. İçəri şəhər, Qız qalası, Şirvanşahlar sarayı, Muğan onun səyi nəticəsində dünya mədəniyyəti siyahısına daxil edilmişdir. Fondun köməyi ilə xaricdə festival, sərgilər, mədəniyyət günləri müxtəlif ölkələrdə məkətlərin Azərbaycanı səfəritəşkil edilir. Tətil günlərində müxtəlif rayonların tələbələrini turist gəzintiləri diyarımızın öyrənilməsinə, gənclərin tərbiyəsinə müsbət təsir edir. Mehriban xanımın təşəbbüsü ilə rusyanın şəhərlərində, Avstriyada, Venesuelada, Krasnadarda və digər şəhərlərdə Azərbaycan və H.Əliyevə həsr olunmuş abidələr qoyulmuşdur. Fransada Katolik kilsəsinin təmiri əhali içərisində Azərbaycanın nüfuzunu qaldırmışdır. Fevral ayında əksər ölkələrdə H.Əliyev fondunun vitse prezidenti Leyla Əliyevanın təşəbbüsü ilə “Xocalıya ədalət” kompaniyasının keçirilməsi dünyada Azərbaycanın haqq işini ermənilərin işğalçı, vəhşi siyasətini sübut edir. 2019-cu ilin fevralında prezidentin sərəncamı ilə kitabxana sistemi təkmilləşdirilmiş, elektron informasiya təminatının möhkəmləndirilməsi haqqında proqram təsdiq olunmuşdur. 2012-ci ildə Bakıda keçirilən Eurovision musiqi yarışmasına, 2015-ci ildə I Avropa Olimpia oyunlarına və 2017-ci il İslam Həmrəylik İdman yarışlarına Mehriban xanımın rəhbərliyi sayəsində Azərbaycanın özü və rayonları inkişaf etdi və dünya ictimaiyyəti tərəfindən daha geniş təbliğ olundu.

Mövzu-№ 4. Diyarşünaslığın mənbələri

Diyarşünaslığı öyrənən mənbələr xarakter və məzmununa görə müxtəlifdir. Onlara diyarda aparılan arxeoloji qazıntıların nəticələri, təbii sərvətlərin öyrənilməsi, maddi mədəniyyət abidələri, yerli folora (təbiət) və faunanın (heyvan aləmi) öyrənilməsi, meşələrin xəritəsinin tərtibi və digər məsələlər aiddir. Diyarşünaslığın vəzifələrindən biri diyarda yaşayan yerli əhalinin etnik tərkibini, burada yaşayan millət və xalqların sayını, adət ənənələrini, dinini, dilini, folklorunu, nəğmələrini, ibadət yerlərini aydınlaşdırmaq, tarixi abidələri aşkara çıxartmaq, onların uçot və mühafizəsini təşkil etmək, yerli dialect və şivələrini öyrənməkdir. Diyarşünaslığın mənbələri sırasında çap məhsulları mühüm yer tutur. Çap məhsulları məsələn, kitab və kitabçalar, resenziya, plakatlar, vərəqlər nəşr edilmiş, qrafika və xəritələr, ensklopediyalar, lüğətlər nəşri davam edən əsərlər, jurnallar, yerli qəzetlər və s. aiddir. Onlar diyarla müxtəlif əlamətlərə görə bağlı olurlar, məsələn, nəşr olunduğu yerdən, dildən aslı olmayaraq öz məzmununa görə, nəşr yerinə görə, müəllif mənsubiyyətinə görə, yəni, yerli müəlliflərin əsərləri onların həyat və fəaliyyəti ilə bağlı olduğuna görə diyarşünaslıq fondunun əsasını diyarşünaslıq fondu təşkil edir. Diyarşünaslıq fondu- diyar haqqında olan məlumatların sənəd formasında qeydə alınaraq saxlanılmasıdır. Diyarşünaslığın mənbələrinə electron məhsularda daxildir. Bura electron aparatlarda əks olunmuş məlumatlar yaddaşlardadır. Hər diyarın təbii-coğrafi sərvətləri, çayları, meşələri, qoruğu diyarşünaslığın maddi mənbələrini təşkil edir. Diyardakı heykəllər görkəmli binalar da mənbənin bir növüdür.

Mövzu-№ 5. Görkəmli şəxsiyyətlərin həyat və yaradıcılığının diyarşünaslıqda rolu

H.Əliyev Azərbaycana 2 dəfə, 1969-1982-ci illərdə Kombis partiyasının I katibi və 1993-2003-cü illərdə prezident kimi rəhbərlik etmişdir. Birinci rəhbərlik dövründə Azərbaycan SSRİ-nin tabeçiliyində idi. Buna baxmayaraq Azərbaycan sosial-iqtisadi cəhətdən xeyli inkişaf etdi, özünü müstəqil dolandıra bilən respublikaya çevrildi. Onun dövründə Azərbaycan 70 ölkəyə 300 adda məhsul göndərirdi. Bütün sahələrdə respublikanın rayonları yüksək inkişafa nail oldular. O cümlədən cənub zonası ümumi ittifaq bostana çevrildi. Bütün SSRİ-ni tərəvəzlə Lənkəran, Astara, Masallı rayonları təmin edirdi. Burada konserv zavodları istifadəyə verildi. Xanbulan çay və Viləş çay su qovşaqları işə salındı. Əhalinin rifah halı yaxşılaşdırıldı. Tərəvəzçi Solmaz Əliyeva, Kəsorə Həsənova, Məmmədriza Rəsulov, Gövhər Həsənova, Gülxanım Musayeva və s. əmək qabaqcıqları bütün ölkədə məşhur idi. Lənkəranda çay evi, ziyalılar evi, mədəniyyət sarayı, mərkəzi kitabxana, çoxlu sayda məktəblər istifadəyə verildi. İkinci Mikrorayon yaşayış sahəsi tikildi. Masallıda halay, Lənkəranda folklor qrupu beynəlxalq müsabiqələrdə mükafat aldılar.

Azərbaycanın müstəqilliyi H.Əliyevin dövründə tam təmin olundu. Hüquqi dövlət quruculuğu, sabitlik bərqərar olundu. TMR kimi ölkəni parçalamaq cəhtinin qarşısı yerli ziyalıların, milli qüvvələrin köməyi ilə alındı. Sahibkarlıq inkişaf etdi. Şəhər və kəndlərdə abadlıq işlərigörüldü. L.D.U, L.D.H.K təşkil olundu. Unversitet 1992-ci ildən, kollec isə 2002-ci ildən yaradılıb. H.Əliyevin rəhbərliyi dövründə rayonda Mirhaşım Talışlı, Əliməmməd Ağayev, İmam Mikayılov, Xalidə Axundova, Əli Bəşirov, Baldadaş əməktar müəllim adı aldılar.

Diyarımız özünün görkəmli şəxsləri, alimləri, dövlət xadimləri, ruhaniləri, hərbiçiləri ilədə məşhurdur. Hələ XIII əsr kitablarında təbib İbrahim Lənkəranlının adı çəkilir. Sovet dövündə böyrək həkimi (uroloq) akademik Mirməmməd Cavadzadə bütün dünyada məşhur idi. Professor Məmmədhənifə və Məmmədsadıx Abdullayev qardaşları, ürək cərrahisi üzrə Masallıdan Həsən Abdullayev, Abbas və Ağa Talışinski qardaşları qulaq, burun, boğaz sahəsində SSRİ-də tanınmış mütəxəsis idilər. Kosmosa uçuşun rəhbəri Boladılı general Kərim Kərimov olmuşdur. Onun yerlisi Akademik Vaqif Nağıyev kosmos və tibb üzrə böyük nailiyyət qazandı. Pr. Haşım Ağayev uzun müddət pedoqoji inistutun rektoru olmuşdur. Diyarımız özünün görkəmli hərbiçi qəhrəmanları ilə də tanınır. General Səməd Mehmandarov Lənkəranda anadan olmuş rus və yapon dili və I dünya müharibəsində top Allahı kimi ad qazanıb. Sovet dövründə milli ordunun yaradılmasında fəal iştirak edib. Həzi Aslanov II dünya müharibəsində 2 dəfə Sovet ittifaqı qəhrəmanı adı almış yeganə azərbaycanlıdır. Biləsuvardan M.İbrahimov Qarabağ müharibəsində düşmən arxasına keçərək onun 65 əsgərini məhv etdi, milli qəhrəman adına layiq görüldü. Diyarımız həm də özünün görkəmli ruhaniləri, imanlı şəxsləri ilə məşhur idi. Lənkəranda Mirzə Məhəmməd Hüseyn (İman Axund), Molla baba Axund, Mircavad Axund, Masallıda Əsədulla, Şeyx Qüdrət, Molla Həsir Axund, Cəlilabadda Şeyx Məhəmməd, Mir Tovhid mükəmməl təhsil görmüş "Üləmalar" adlı Allah yoluna dəvət edən ağsaqqallar idi. Qafqaz müsəlmanlar sədri Hacı ağa Paşazadə rayonumuzun Cil kəndindəndir. L.U.D.-nin ilk rektoru Mirzə Bağirov, III rektoru Asəf İsgəndərov diyarımızın görkəmli alimləri idi.

Mövzu-№ 6. Diyarşünaslıq fondu

Diyarşünaslıq fəaliyyətinin əsasını təşkil edir. Diyarşünaslıq fondu- diyarşünaslıq diyar haqqında olan məlumatları sənəd formasında qeydə alaraq saxlanmasıdır. O oxucuların diyarşünaslıq ədəbiyyatına olan tələbatını ödəmək üçün diyarşünaslığa dair biblioqrafik, yəni kitablar haqqında məlumatların verilməsi üçün diyarşünaslıq tədbirlərinin təşkili və s. istifadə olunur. Diyarı təbliğ etmək üçün ilk növbədə kitabxana fondunun diyarşünaslıq haqqında komplektləşdirmək lazımdır. Oxucu tələbatının ödənilməsi üçün kitabxana fondlarının müasir informasiya daşıyıcıları və dövrü nəşrlərlə təmin edilməsi zəruridir. Yeni ədəbiyyatı seçərkən nəşriyyatların buraxdığı kitab kataloqları Milli kitabxananın nəşr etdiyi “Bir illik Azərbaycan Kitabıyyatı”, “Yeni kitablar”, “Mədəniyyət, incəsənət və turizm haqqında yeni ədəbiyyat” adlı göstəricilərlə tanı olmalı, şəhər və rayonlarımız haqqında çap olunmuş kitab və dövrü mətbuat materiallarına üstünlük verilməlidir. Diyarşünaslıq ədəbiyyatı vaxtında seçilməli sistemləşdirilərək tələbatçılara çatdırılmalıdır. Yeni ədəbiyyat haqqında “yeni kitablar” adlı sərgilərlə məlumat bulutənləri və s. hazırlamaqla oxucuları xəbərdar etmək olar. Son dövrlərdə texnologiyanın inkişafı ilə əlaqədar insanlar lazım olan məlumatları internet vasitəsilə daha tez əldə etməyə üstünlük verirlər. Elektron kitablar, məqalələr, fotosəkillər, video materiallardan ibarət resursları tapıb electron məlumat bazası hazırlamaq və saytlarda yerləşdirmək məqsədə uyğundur. Yeni tədbirlər haqqında məlumat vermək, elan anons vermək lazımdır.

Mövzu-№ 7. Diyarşünaslığın electron təbliği

Diyarşünaslığın təbliğində, onun yayılmasında elektron, kompyuter təqdimatı mühüm rol oynayır və bu vasitə ilə ictimai şəbəkə vasitəsilə materiallar geniş oxucu aidetoriyasına yayımlanır. Bu marifləndirmə tədbirinə nəinki müəyyən siniflər yerli əhali, həmçinin bütün ölkə və təcrübə olunarsa dünya xalqlarında qoşula bilər. Məsələn, yazıçı Əlisa Nicat Qızılbaşlar və ya jurnalist Əlisafa Həsənovun “H.Əliyev Lənkəranda” kitabının elektron təqdimatını verək. Əvvəlcə 5 dəqiqə giriş sözü ilə müəllif mövzunu elan edir, təqdimatın əsas məqsədini bildirir. Sonra kitab nümayiş etdirilir. Bundan sonra kitabın elektron versiyası da göstərilir. “Yeni kitablar” adlı sentdə kitab sərgilənir. Sonra 25 dəqiqə kitab haqqında məlumat verilir. Buruada kitabın məzmunu onun hansı oxucu qrupu üçün nəzərdə tutulması şərh olunur. Bu zaman tədqiqatçı kitabın ümummilli lider H.Əliyevin Lənkərana səfərləri, diyarımız haqqında sərəncam və fərmanları sosial-iqtisadi inkişaf haqqında tədbirləri bardə məlumat verir. Sonra kitabın quruluşu və tərkib hissələri yəni bölmələri göstərilir. Bu zaman kitabın estesidi variantından istifadə olunur. Əgər internet varsa kitabın yerləşdiyi saytın ünvanlarında göstərmək olar. Danışılan zaman tədbirin plakati, kitabın üz qabığı nümayiş olunur. Sonra 20 dəqiqə kitab haqqında suallar müzakirə olunur və kitab müəllifi verilən sualları cavablandırır. Tədbirin iştirakçıları öz xatirələrini söyləyirlər, məsələn, 1993-cü il Lənləran hadisələri ölkəni parçalamaq məqsədilə Talış Muğan Respublikası (TMR) yaratmaq cəhtinin qarşısının alınması zamanı proses iştirakçılarının xatirələri söhbətləri göstərməlidir. Bu zaman Masallı, Astara, Cəlilabad, Biləsuvar ictimaiyyətinin separatçılara qarşı mübarizəsi video lentləri sərgilənməlidir. Sonda 15 dəqiqə elektron mətnin ünvanı, saytın nömrəsi, ona aid kitabların hansı mağazalardan, kitabxanalardan əldə olunması barədə məlumat verilməlidir. Yekun sözdə məlumatlı şəxslərin tənqitçilərin müəllifin çıxışı verilməlidir.

Mövzu-№ 8. Vətənpərvərlik tərbiyəsində diyarşünaslığın rolu

Gənc nəslin vətənpərvərlik tərbiyəsində tarix-diyarşünaslıq məzmunlu əsərlərin böyük əhəmiyyəti vardır. Azərbaycanın, o cümlədən diyarımızın təbii coğrafi mühiti, sərvətləri tarixi, adət-ənənələri, mədəniyyət abidələri, onların tədqiqində arxeoloqların vətənpərvərlik fəaliyyətləri, vətənin müdafiəsinə qalxmış xalq qəhrəmanları, milli ordunun təşkili və s. haqqında ədəbiyyat vətənpərvərlik tərbiyəsi üçün dəyərli vasitədir. Vətənpərvər olmaq üçün insan elini, obasını, onun tarixini yaxşı bilməlidir, öyrənməlidir. Diyarımızın qəhrəman övladları bədii ədəbiyyatda, kinoda, heykəltaraşlıqda geniş əks olunmuşdur. Bunlar yetişməktə olan gənc nəslin vətənpərvərlik tərbiyəsində mühüm rol oynamaq ilə yanaşı çüstəqillik dövrünün tarixini daha dərindən öyrənməyə imkanları var. H.Aslanov yeganə azərbaycanlıdır ki, 2 dəfə Qəhrəman adına layiq görülüb. Şəhərdə onun tunc heykəlidən əzəməti yağır. Onun ağıllı, qorxmaz bir sərkərdə olduğunu gənclərə aşılıyır. Yazıçı Hüseyn Abbaszadənin general əsəri, romanı və baş rolda həmyerlimiz Ramiz Novruzovun oynadığı “Mən sizi dünyalar qədər sevirdim” bədii filmindəki hadisələr gənclər üçün bir örnəkdir. Qorxmazlıq nümunəsidir. Həmyerlimiz Əlisa Nicatın Şah İsmayıldan bəhs edən “Qızıl başlar” romanı gənclərdə qürur hissi, vətənpərvərlik coşqusu yaradır. Həmyerlimiz Həbib Səfərovun yazdığı və məşhur müğəni Cavad Rəcəbovun oxuduğu “Lənkəran” mahnısı gözəl diyarımızın təcənnümünə həsr olunub. Vətənə sevgi aşılıyır. T.Ələkbərin yazdığı və SSRİ xalq artisti Zeynal Xanlarovun oxuduğu “Qəhrəman”, Solmaz Əliyevaya həsr olunmuş “Solmaz” mahnısı indidə dillər əzbəridir. Xalq artisti Teymur Mustafayevin “Cəlilabadım”, Anatoli Qəniyev “Astara”, İsrail Məmmədov “Masallı” mahnıları gənclərdə şüxluq, həyata məhəbbət hissi aşılıyır. Yazar və siyasi xadim Hüseyn bala Mirələmov ssenarisi əsasında çəkilmış bədii filmlər və dram əsərləri gənclərin zövqünü oxşayır.

Mövzu-№ 9. Turist ekskursiya planı

Ekskursiya marifləndirmə məqsədi daşıyır və sərişdəli məlumatlı mütəxəssisin rəhbərliyi ilə həyata keçirilir. Ekskursiyaçı öz vətəninin, diyarının tarixini mükəmməl bilməli və ona verilən sualları düzgün və ətraflı cavab verməyi bacarmalıdır. Ona görə ekskursiyaçı ekskursiyanı təşkil edərkən rayonun ərazisində yerləşən tarix diyarşünaslıq muzeyinin işçilərindən və ərazidəki tarix müəllimlərinin köməyindən istifadə etməlidir. Turist marşrutu yəni, ekskursiyanın vaxtı cəlb edilərək ekskursiya qrupu, baxılacaq yerlər öncədən müəyyən edilməlidir. Diyarşünaslıq obyektlərinə baxış təşkil olunarkən ekspursiyaçıların yaşı və maraq dairəsi nəzərə alınmalıdır. Hazırlıq müddətində ekskursiya təşkil ediləcək ərazidəki tarixi abidələr, onların həmin əraziyə uyğunluğu, yaranma zərurəti, tarixi, xalqın adət-ənənəsi haqqında məlumat verən ədəbiyyatı təbliğ etmək üçün sərgilər təşkil olunmalıdır. Paytaxtda ekskursiya zamanı ilk növbədə ümummilli lider H.Əliyevin, onun xanımı Zərifə Əliyevanın məzarını ziyarət etmək, sonra şəhidlər xiyabanına getmək, qəhrəman oğul və qızlarımızın ruhunu yad etmək lazımdır. Ekskursiyanın sonunda iştirakçılarla qısa sorğu keçirmək olar. Muzeylərdə qoyulmuş xatirə dəftərində rəy yazmaq lazımdır. Diyarşünaslığın təbliğində sərgilərin böyük rolu var. Sərgilərin bir neçə növü var:

1. Daimi sərgilər
2. Universal mövzulu
3. Tarixi günlərə aid sərgilər
4. Yeni daxil olan ədəbiyyatların sərgisi.

Sərgilərdə diyar haqqında məlumatın əks olunması çox əhəmiyyətlidir. Diyarın tarixi mədəniyyətinin təbliğinə səbəb olur.

Mövzu-№ 10. Lənkəran diyarşünaslıq muzeyinə ekskursiya

Muzeyin yerləşdiyi xan sarayı XX əsrin əvvəllərində Mirəhməd xan tərəfindən tikirilib. Onun həyat yoldaşı Tuğra xanım Tibilisdə Zaqafqaziya gözəllik müsabiqəsində qalib gəlib və saray onun şərəfinə tikdirilib. Tikintiyə fransız memarları dəvət olunmuşdur. Bakıdan tikinti materialları gətirilmiş, bina həm qərb, həm də şərq üslubunda tikilib. Bu 3 mərtəbəli bina Lənkəranın ilk çoxmərtəbəli binası sayılıb. Şimal v qərb fasatları kərpic və ağ daşla işlənmişdir. Giriş şimal fasadında yerləşir. İkinci mərtəbədə balkon qoyulub və küçəyə tərəf hissədə Tuğra xanımın baş hissəsinin şəkli vurulmuşdur. Burada 6 daş güzgüdən üçü qalmışdır. Elektriklə təmin olunmuş ilk binadır. Tuğra xanımın həyatı əzablı olmuş, Fransada vəfat etmiş, binada yaşamaq ona qismət olmamışdır. Tarix diyarşünaslıq muzeyi 1978-ci ildə bura köçürülüb, əsas fondada 6255 eksponat vardır. 2015-ci ildə muzey təmir olunmuş və prezident İ.Əliyev onun açılışında iştirak etmişdir. Muzey 6 bölmədən ibarətdir:

1. Qədim dövr
2. Orta əsrlər tarixi
3. Yeni dövr
4. Ən yeni dövr
5. Müasir dövr
6. Təbiət bölməsi

Bina 12 otaqdan ibarətdir. Daş dövrünə aid həvəngdəstə, çəkil, sümükdən bıçaqlar, tunc silahlar, qoç fiqurlu qəbir daşları, boyalı qablar, xalq tətbiqi sənəti, Bəlləbur qalasının şəkli və tikinti materialları, misgərlik nümunələri, çox maraqlı qızılağac, hirkan bölməsində vardır. Muzeydə diyarın görkəmli şəxsləri haqqında məlumatlar var.

Mövzu-№ 11. Lənkəranın görkəmli yerləri

Lənkəran dairəvi qala 1747-ci ildə inşa olunub, hündürlüyü 20 m, qalınlığı 1 m-dən çox olub. Şəhərin mərkəzində 3 mərtəbədən ibarət olub. Qırmızı kərpic, yumurta və əhəng qarışığından istifadə olunub. Məqsəd İran və Rusiyanın hücumlarından qorunmaq idi. 1725-ci ildə Nadir xan 3 h. ərazini divarla əhatəyə aldirmiş, onu şəhərə çevirmişdir. Qala divarlarının əhatəsində 2 ədəd belə qala inşa olunmağa başlamışdır. Qalanın tikintisi 1786-cı ildə tamamlanmışdır. 1812-ci ilin 1 yanvar gecəsi rus qoşunları tərəfindən işğal olunmuş şəhərin divarlarını 1869-cu ildə tamamilə sökmüşlər. Dairəvi qalanı isə zindana (türmə) çevirmişlər və bu qala 1970-ci ilə qədər həbsxana kimi fəaliyyət göstərmişdir. Vaxtilə Stalində türmədə yatmış, sonra qaçmışdır. Qalanın fəaliyyət göstərdiyi ərazini yerli camaat qala özü olmasada belə qala adlandırırlar.

Mayak- 1747-ci ildə Dairəvi qalanın əkizi kimi tikilib. Dəniz fənəri kimi fəaliyyət göstərmişdir. Dəniz vaxtilə qalanın dibində imiş Deyilənlərə görə hər 2 qalaya gediş-gəliş üçün gizli tunel də var imiş. Mayakın hündürlüyü 33m, qalınlığı 2 m olub.

1856-cı ildə Lənkərdə ilk məktəb işə başlayıb. Məşhur bəstəkar Müslüm Maqamayev xan sarayının yanında xan uşaqlarına musiqi dərsi deyib, xor yaradıb. Onun ev muzeyi indiki respublika Bankının yerində olub.

Bəlləbur qalası- Qala Lənkərandan 9 km aralıda Bəlləbur kəndində yerləşir. 1 h. Sahəni əhatə edir. Qala düzbucaq biçimdə olub, küncələrində yarımdairəvi bürclər var. Qala bişmiş kərpicdən hazırlanıb. Hündürlüyü 5m, eni 1,5 m-dir. IX-XII əsrlərə aid hesab olunur. Ərazisində qızıl, gümüş, bizans pulları tapılmışdır. Kərpicləri kvadrat formasında olub və qarşı dövlətlərlə ticarət əlaqələrinin olduğu sübut olunub. 1983-cü ildə qalanın yaxınlığında 6 küp aşkarlanmışdır. Qalanın tikintisi zamanı gildən çox istifadə olunmuşdur. Kərpicin ölçüləri 22 sm eni və uzunluğuda 6 sm hündürlüyündə olmuşdur. Qalanın yuxarı hissəsində 3 dairəli qüllədə otaqlar yerləşdirilmişdir. Bəlləbur qalasına yerli sakinlər Babək qalasında deyirlər. Bu da qalanın Xürrəmilər hərəkət ilə bağlılığını sübut edir. Xalq rəssamı Mikayıl Abdullayev Bəlləbur alasında döyüş portreti çəkmiş və diyarşünaslıq muzeylərində saxlanılır. İndi qalanın yerində xarabalıqları qalır. Mirzə Səid Kazım bəy oğlunu Cəvahirnameyi Lənkəran kitabında Lənkəranın Bəlləbur qalasında yerləşdiyi ehtimal olunur.

Babagil türbəsi- Türbə Lənkəran-Lerik yolunun 40 km-liyində Lerik eyni adla kəndində yerləşir. Əhali ziyarətgahı babagil adlandırır. Onun mənası “Gilanlı baba” deməkdir. O vaxtilə Gilan şəhərindən Astaraya gəlib və Dəmirçilər kəndində vəfat edib. Məqbərədən götürülmüş kitabədə ziyarətgahın 300 illik tarixinə aid 6 sənəd vardır. Burada göstərilir ki, Baba yəni sultan baba imamları təbliğ edib. Babagil onun ləqəbi olub, əls adı məlum deyil. Ziyarətgahın baxıcısı Mirəşrəf Əliyevdir və burada yığılan nəzir-niyazlar abadlığa, yetim-yesirə sərf olunur. 1998-ci ildə Babagil İslam Kərimovun vəsaiti ilə pir əsaslı təmir olunmuşdur. Bölgənin sakinləri babadağın sınımış ziyarətgah hesab edirlər. Babagil Astaranın Osnakəran kəndinə gəlmiş və burada dəfn olunmuş, bu kəndin mənası dəmirçi evləri deməkdir. Çünki burada süvarilər üçün silah, dəmir əşyaları hazırlanırdı. Kənd baba ocağına vəqf olunmuşdur. Deyinə görə Babagilin 7 qardaşı olmuşdur. Onlardan biridə baba Rəhman olub. Türbənin sahəsi 2 h-dır. XV əsrə aid qəbiristanlıq var imiş. 2002-ci ildə türbədə bərpa işləri aparılmış, şərq üslubunda məqbərə uzadılmışdır. Türbə tarixi abidə kimi dövlət tərəfindən qorunur.

Mövzu-№ 12. Diyarın etnoqrafiyası

Cənub diyarı Biləsuvar, Cəlilabad, Yardımlı, Masallı, Lənkəran, Astara, Lerik rayonları əhatə edir. 1840-cı ildə Talış əyalətinin əsasında Lənkəran qəzası yaradılmışdı. Buranın etnik-dini tərkibi müxtəlifliyi əsasən 3 qrupa bölünür. Türklər, talışlar və ruslar. Türk mənşəlilər ərazinin etnik çoxluğunu təşkil edir və qədim tarixə malikdir. Arxeoloqların əldə etdiyi nümunələr və toponimlər (yer adları) sübut edir. Türklər Viləşçay, Göytəpə çay, Qamdar çay boyunda yerləşən ərazilərdə Zuandır kəndlərində Dırığ mahalında və rus əhalisinin tutduğu hissə istisna olunmaqla bütün çöllük ərazilərdə yaşayırdılar. Onların hamısı şiələr idi. Burada yaşayan tayfaları Prenbel, Dərvişbəyli, Curəli, Şahsevən, Avar, Mahmudver, Hörnək, Oyrat, Mun kimi oğuz tayfaları təşkil edir. Şahsevənlər türk mənşəlidir. Masallının Yeddi oymaq, Qədirli, Şıxlar, Hüseyn Hacı kəndlərində Viləşin çöl rayonlarında yerləşirlər. Ərkivanlılar və talışlar qonşuluqda yaşayırdılar və həyat tərzidə oxşarlıq vardı.

Talışlar- Astara mahalında talışlar Zuan dağlarında, Dırığ mahalında yaşayırlar. Talışlar İran dil ailəsinə mənsub idi və öz xüsusi dillərində danışırdılar. Dini mənsubiyyətinə görə böyük əksəriyyəti şiə, bir qismi isə sünni mənsublu idilər. Sünilər Astara mahalında yaşayırdı. Talışlar qəzanın yerli əhalisidir. Onlar Boratlılara, Zuvanlılara, Dırığlılara, Pranlılara, Alarlara bölünür. Oranlılar köçəri tayfa kimi yayda yaylaqlarda, qışda meşədə yaşayırdılar. Talışların fərqləndirici xüsusiyyəti əməksevərlik çətin təsərrüfat şəraiti idi. Rus müəllifləri yazılır ki, onlar il boyu işləyib istirahət nədir bilmirdilər. Payızı, qışı və yazı amış və kötük toplayıb kəndlərdə düyü əkirdilər. Zuanlılar sahil talışlarından yoxsul idilər. Sahil əhalisi balıqçılıqla məşğul olurdu. Ruslar bölgəmizə 1830-cu illərdə rus hökuməti tərəfindən köçürülüb. Rus kəndlərinin sayı 8 idi. Yel Xəzərin sahilində yerləşirdi. Mikayelevka (xalinovka), Pirişiv, Novodovka, Andreyevka, Cəlilabadda salınmışdılar. Onların çoxu Həştərxanda köçürülənlər idilər və İranla sərhəddə yerləşdirilmişdilər ki, xarici hücumların qarşısını almışlar. Qəzanın rusları təriqqətçi sektantlar idilər və yerli əhali ilə tez-tez toqquşmalara səbəb olurdu. Xüsusən rusların əyyaşlığı, müsəlman kəndlərinə hücumları münasibətləri pozurdu. Rus kəndləri içərisində inkişaf etmiş Mollakan kənd Pirişiv idi. Burada digər kəndlərə nisbətən həyat səviyyəsi yüksək idi. Böyük bir kilsənin olması və indiyə qədər qalması dediklərimizi təsdiq edir. Köhnə ayınçilər Veldə, Provoslavlar, Provslovnaye, Molokanlar, Vikdeyevka, Privelmdə, Noroqravkada kəndlərində yaşayırdılar. İndi bu kəndlərdə yaşayan rusların çoxu müstəqillikdən sonra Rusyaya köçmüş, kəndlərin adında dəyişiklik baş vermişdir. Sobotniklər yəhudilər idilər. Onlar başqa əhaliyə nə əlaqəni mürdal sayırdılar. Kimsə onların fincanından nəşə içsə onu yararsız hesab edib, çölə atırdılar.

Mövzu-№ 13. Kitabxanaların diyarşünaslıqda rolu

Diyarımızın əsas ziyarət yerlərindən biri Şıxəkəran kəndində tikilmiş müstəqillik dövründə təmir olunmuş Şeyx Zahid türbəsidir. Şeyx Zahid dövrünün tanınmış ziyalısı, müəllim, şair və mömini olmuşdur. Onun atası Gilandan Siyavar kəndinə gəlmiş, əsl adı Tacəddin İbrahimdir. Astaranın Pensər kəndində XIII əsrin sufi alimi Seyid Cəmaləddindən dərs almışdır. Çox mömin və prəskar olduğuna görə Seyid Cəmaləddin Tacəddinə Zahid adı vermişdir. Şeyx Zahid ərəb, fars, kürd, talış, pəhləvi dillərində bilmişdir. Ömrünün çoxunu Gilanda sonralar Muğanda yaşamışdır. Şah İsmayılın ulu babası Şeyx Səfiyyəddinin müəllimi olmuşdur. O qızı Bibifatmanı öz tələbəsi Səfiyyəddinə ərə vermiş və bu nigahdan Səfəvilər şahı İsmayıl dünyaya gəlmişdir. Şeyx Zahid öləndə öz yerinə yeznəsi Səfiyyəddini təyin etmişdir. Şeyx Zahid 1300-cü ildə Siyavarda vəfat etmiş və orada dəfn olunmuşdur. Dənizin qalxması ilə əlaqədar qəbri Giləkərana (Şxəkəran) köçürülmüşdür . Şxəkəran talışca “Şeyxəkon” adlanır (şeyxin evi adlanır). Şeyx Heydər I şah İsmayıl, I şah Abbas babalarının qəbrini ziyarət etmiş onu təmir etmişdirlər.

Mövzu-№ 14. Biblioqrafik xidmət

1930-cu ilin avqustun 8-də təşkil olunub. Xəzərlə Talış dağları arasında yerləşir. Sahəsi 721 km²-dir. Əhali 215 000 nəfərdir. Mərkəzi Masallı şəhəridir. Rayonda 1 şəhər, 3 qəsəbə var. Əhalinin 80% azərbaycanlı, 10% talışlardır. Mineral su, istisu yataqları ilə zəngindir. İstisu pansiyatı respublikada məşhurdur. Yağıntının orta illik miqdarı 800 ml-dir. Buradan axan Viləş çayı Xəzər dənizinə tökülür. Palıd, vələz, fısdıq, dəmirağacı geniş yayılmışdır. Təsərrüfatın əsasını taxılçılıq, çəltik, tərəvəzçilik, kartof, heyvandarlıq təşkil edir. Bostan tərəvəz bitkiləri, günəbaxan becərilir. Enbawood mebel fabriki, kərpic zavodu, tikinti materialları istehsal edən müəssisələr var. Rayonda 17 məscid var. Onların əksəriyyəti XIX əsrdə tikilmişdir. İsgəndərdə tunc dövrünə aid Bazza təpə, Gavun təpə kürqanları, qızılağacda dəmir dövrünə aid, Xəzi təpə kürqanları vardır. İsgəndərdə Məlik Tağıyevin 70 il bundan qabaq təşkil etdiyi diyarşünaslıq muzeyi Masallıda H.Əliyev mərkəzinə köçürülmüşdür, dövlət statusu verilmişdir. Qızılağacda Mirhəsən ağa ocağı, Mürsəl ocaqları məşhurdur. Ərkivanda Seyid Sadıx türbəsi əhalinin ən çox ziyarətgah yeridir.

Mövzu-№ 15. Diyarın təbii-coğrafi və iqtisadi mövqeyi

Lerik inzibati rayonu-1930-cu ilin avqustun 8-də təşkil olunub. 1938-ci ilə qədər Zuvand rayonu adlanırdı. Cənubda İranla həmsərhəddir. Talış dağlarının şimal yamaclarında yerləşir. Sahəsi 1983 km²-dir. Əhalisi 80 000 nəfərdir. Mərkəzi Lerik şəhəri, 161 kəndi var. Kömürgöy 2493 m və Qızıyurdu 2433 m yüksəklikləri bu rayonda yerləşir. Qış mülayım, yay isə isti keçir. Lənkəran onun qolu Ləxər və Şərətük çayları ərazisindən axır. Rayonda Zuvand dövlət təbiət qoruğu var. Təsəttüfatın əsasını taxılçılıq, kartofçuluq, heyvandarlıq təşkil edir. Meyvə bağları ilə zəngindir. Relax istirahət mərkəzi dünyada məşhurdur. Çoxlu sayda tarixi abidələr qeydə alınır. Nodada türbə, Buzeyrdə orta paleolit dövrünə aid mağara, Mondigahda tunc dövrünə aid abidə qızıyurdu, Hiverid Ninerpol rayonun qədim tarixə malik olduğunu göstərir. Dədə Mondagahda Baba İsa türbəsi, Singdulan Qız qalası abidəsi var.

Lənkəran inzibati rayonu- 1930-cu ildə 8 avqustda yaradılmışdır. Rayonun ərazisi 153,940 h-dır. Onun 66 700 h-ı quru sahə təşkil edir. Rayonda 2 şəhər, 8 qəsəbə və 83 kənd var. XVIII əsrdə Talış xanlığı yaradıldı. Qara xanın hakimiyyəti dövründə xanlığın paytaxtı Astaradan Lənkərana köçürüldü. Şəhər genişlənməyə başladı. Lənkəran uzun müddət Talış xanlığının paytaxtı kimi qalmış və Azərbaycanın İranla, Orta Asiya, Hindistan və Rusiya ilə ticarətdə mühüm rol oynamışdır. Sonradan Gülüstan müqaviləsinə əsasən Lənkəran xanlığı Rusiyaya birləşdirildi. Lənkəran rayonu 1930-cu ildə təşkil edilmişdir. Lənkəran rayonu populyar turist marşrutunun mərkəzində yerləşir. Onun bir hissəsi Xəzər dənizinin sahili boyunca yerləşir. Bu sahil xəttinin əsas xüsusiyyətlərindən biri də qeyri-adi müalicəvi xassələrə malik olan qara qumdur. Rayonun Haftoni zonası öz tarixi obyektləri və “Lənkəran” müalicə zonası ilə məşhurdur və burada istirahət edənlərin Haftoni meşələrində yerləşən müalicəvi qaynaqlardan İstisu suyunun əsasında dolğun müalicə kursu keçmək imkanı var. Nərimanabad zonası Sara yarımadasının ərazisində yerləşmişdir. Onu bir tərəfdən Xəzərin suları yuyur, digər tərəfdən isə Qızılağac qoruğunun meşəlik zonası örtür. 1956-cı ilədək bura xüsusiləşdirilmiş ada olmuşdur, lakin sonradan materikdə onunla Liman şəhəri arasında Saranın statusunu əhəmiyyətli dərəcədə dəyişmiş, torpaq bənd qurulmuşdur. Bu gün yerlər sıx şəkildə meşə ilə örtülmüş və ekaturizm həvəskarlarının böyük marağına səbəb olmuşdur. Lənkəranda tarixi görkəmli yerlər çoxdur. Onlar arasında Lənkəran qalası, dəqiq desək, onun salamat qalmış fraqmentlərixüsusi diqqət cəlb edir. Qala XVIII əsrdə inşa edilmiş və Talış xanlığında vacib müdafiə istehkamlarından biri kimi tanınmışdır. Onundivarları öz iri formaları və möhkəm çıxıntı sıraları ilə böyük təəssürat oyadır. Qala orta əsrlər üçün ənənəyə olan, lazım gəldikdə isə su ilə doldurulan xəndəklə əhatə olunmuşdur. Tikilinin əsas obyektləri hücum edənlərin nişan almaraq atəşə tutulduğu şimal və cənub qüllələridir. Qala ərazisində həmçinin şəhər bazarı olmuşdur və onun yerində yüz illər öncə bütün regionda zəvvarlar üçün ən çox ziyarət olunan yerlərdən biri olmuş iki məscid ucalmışdır. Lənkəran Azərbaycanın cənub-şərqində onlarca km məsafəyə uzanıb gedən Lənkəran ovalığında yerləşir. Rayonun ərazisi şərqdən Xəzər dənizi ilə həmhüduddur. Burada 29 min h. sahə meşələrlə örtülmüşdür. Bu diyar bütün il boyu yaşıllığa bürünmüşdür. Lənkəran rayonunun zəngin flora və faunası var. Talış dağlarında bitən nadir və endemik ağaclar bütün dünyada məşhurdur. Dəmirağacı, azat, ipət, akasiya, palıd, evkalipt, mantar ağacı, Hirkan şumşadı Lənkəran faunasının inciləri sayılır. Lənkəranda bitən əsas meşə ağacı enliyarpaqlı palıddır. Bu ağac nadir ağacların III

nəslinə mənsubdur. Daha bir nadir bitki növü olan dəmirağacının xarakterik cəhətlərindən biri ondan ibarətdir ki, bu ağacın yarpaqları qış fəslində tökülmür, onlar quruyaraq ağacda qalır. Rayon mərkəzində 10-25 km radiusda Lənkəran, Veravul, Boladı, Qumbaşı çayları axır. Əsasən yağış suları hesabına dolan çayların çoxu Xəzər dənizinə tökülür.

Astara inzibati rayonu- 1930-cu ilin 8 avqustunda yaradılıb. 1963-1965-ci illərdə Lənkəranla birgə olmuşdur. Talış dağları ilə Xəzər dənizi arasında yerləşir. Astara cənubda Astara çay boyunca İranla həmsərhəddir. Sahəsi 616 km²-dir. Əhalisi 110 000 nəfərdir. Əhalisinin 77% kənddə yaşayır. Mərkəzi Astara şəhəridir. Rayonda 1 şəhər 2 qəsəbə, 89 kənd var. Əhalinin milli tərkibində 60% azərbaycanlı, 40% talışlar yaşayır. Şindan qalası 1816-cı ildə tikilmişdir. Rayonda zəngin termal və mineral sular var. Suptropik iqlimə malikdir. Əhali fəraş tərəvəzçiliklə məşğul olur. Mühüm sitrus meyvəçiliyi rayonudur. Sahil boyu balıq ovlanır. Sənaye sahələri ərzaq emalına əsaslanır. Tərəvəz kombinatları, şərab müəssisələri, çörəkbişirmə, süd, pendir müəssisələri var. Bakı Astara dəmir yolları İran və Türkiyə ilə əlaqələrdə mühüm rol oynayır. Ağkörpü, İstisu, Sım, Toradı mineral bulaqları var. Son zamanlar Modd İES 102 tarixi abidə qeydə alınmışdır. Astara, Şahağacı, Pensər, Ərçivan məscidləri XIX əsrdə, Maşğan və Vaqon məscidləri 1905-ci ildə tikilmişdir. Şahağacıda XII əsrə aid Əhməd ibn Kərim türbəsi, Pensərdə Məşədi Həmid hamamı var. X əsrə aid 40 türbə şəhər yeri olmuşdur.

Cəlilabad inzibati rayonu- Rayon 1930-cu ilin avqustun 8-də təşkil olunub. 1967-ci ilə qədər Asharan bazarı adlanıb. İran ilə həmsərhəddir. Salyan və Muğan düzləri arasında yerləşir. Sahəsi 1441 km²-dir. Əhalisi 100 000 nəfərdir. Mərkəzi Cəliləbad şəhəridir. Rayonda 2 şəhər Cəliləbad və Göytəpə şəhəri, 117 kəndi var. Əhalinin 99% azərbaycanlıdır. Rayonun əhalisi Bovar dağ silsiləsi ilə Muğan və Salyan düzlərində yerləşir. Bəzi yerlər okean səviyyəsindən aşağıdır. Rayonda yarımşəhra quru çöl və yayı quraq keçən mülayim-isti iqlim tipləri var. Yağıntının orta illik miqdarı 600 milli metrdir. Ərazisindən 600 ml Gytəpə çayları müvəqqəti axarlıdır. Torpaqları şabalıdı, qəhvəyi, dağ-meşə torpaqlıdır. Təsərrüfatın əsasını taxılçılıq, üzümçülük, kartofçuluq, heyvandarlıq təşkil edir. Bostan-tərəvəz bitkiləri, şəkər çuğunduru, günəbaxan becərilir. Şərab istehsalı, quşçuluq müəssisələri var. Vaxtilə Sovet dövründə çoxlu taxıl əkildiyinə görə II Ukrayna adlanırdı. 1980-ci illərdə çoxlu üzüm bağları, şərab müəssisələri ləğv olundu. Rayonun iqtisadiyyatına böyük zərbə dəydi. Ərazisində antik dövrünə aid arxeoloji tapıntılar var. B.e.ə. V minilliyə aid təpədə əhlilləşdirilmiş at sümükləri tapılmışdır.